

היופי שבאדם – בְּרָפְתוֹ וּבְלֹתוֹ

מים ראשונים: אין הכוונה בדף זה לסקור את גישת המדרש וחז"ל לנושא היופי בכללותו, אלא להתמקד ביופי האנושי שתרבות יוון ורומי כידוע העריצו ומסתבר שחז"ל לא פסלו מכל וכל. אלא שליוו את הערכת היופי בהסתייגויות, כגון הביטוי: "ווי להאי שופרא דבלי בעפרא", שמביע לצד ההתפעלות והברכה את הצער על היופי האנושי שעתידי להתבלות.

מסכת ברכות דף ה עמוד ב – ווי לשופרא דבלי בעפרא

רבי אלעזר חלש, על לגביה רבי יוחנן.¹ חזא דהוה קא גני בבית אפל, גלייה לדרעיה ונפל נהורא.² חזייה דהוה קא בכי רבי אלעזר.³ אמר לו: מדוע אתה בוכה? אם משום תורה שלא הרְבִייתָ - שְׁנִינֵנו: "אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים"⁴ ואם משום מזונות⁵ - לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות!⁶ ואי משום בנים - דין גרמא דעשיראה ביר.⁷ אמר לו: להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא.⁸ אמר ליה: על דא ודאי קא בכית, ובכו תרווייהו.⁹ אדהכי והכי, אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ירך, יהב ליה ידה ואוקמיה.¹⁰

בראשית פרק יב פסוק יא פ /רה יפת מראה

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹאֵ מִצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֶל שְׂרֵי אֲשֶׁתוֹ הֲנֵה נָא יְדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יִפְתַּח מִרְאֵה אֶתְּ: ¹¹

ויקרא רבה כ ב, פרשת אחרי מות – יופיו של אדם הראשון

¹ רבי אלעזר בן פדת תלמידו של ר' יוחנן בר נפחא (האמורא) חלה ובא ר' יוחנן לבקרו. בלשון חז"ל, במילה 'חלש' הכוונה לעיתים למחלה מסוכנת שסופה מיתה והביקור הוא כבר מעין פרידה. ראה סיפור קודם שם על ר' חייא בר אבא שחלש (חלה) ושם ר' יוחנן מושיט לו ידו ומקים אותו ממחלתו (ובהזדמנות אחרת, ר' חנינא מקים את ר' יוחנן שנחלש). אבל כאן לכאורה לא היה ריפוי לחולשה.

² ראה ר' יוחנן שהוא, ר' אלעזר, שוכב בבית אפל, גילה את זרועו והואר הבית. ראה גמרא מגילה יד ע"ב ששוקה של אביגיל האיר את חשכת הלילה (לדוד). ולהלן נראה עוד את יופייה של אביגיל ואת יופיו של ר' יוחנן.

³ ראה ר' יוחנן את ר' אלעזר שהוא בוכה. מכאן ואילך נתרגם את הגמרא לעברית.

⁴ מסכת מנחות פרק יג משנה יא: "נאמר בעולת הבהמה אשה ריח ניחוח ובעולת העוף אשה ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחות, ללמד: שאחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין אדם את דעתו לשמים".

⁵ שר' אלעזר היה עני מרוד ונוטה כעת למות בתוך עוני ומחסור ו"עני חשוב כמת" (נדרים סד ע"ב).

⁶ היינו לחיי רווחה בעולם הזה ולחיי העולם הבא. ראה מסכת דרך ארץ פרק ג הלכה ד: "אל תאמר איש פלוני עשיר ואני עני, שאין אדם זוכה לשתי שולחנות". ועוד נחזור לאמירה זו ולמסכת זו בסוף דברינו.

⁷ ואם בגלל צער בנים שנפטרו בצעירותם, הנה, אומר ר' יוחנן: הנה עצם של בני העשירי (כל עשרה בניו של ר' יוחנן מתו והיה נושא עמו עצם מבנו העשירי). וצער על בנים שמתו הם יסורים של אהבה, כפי שמסכתם הסוגיה הקודמת שם, ולכן יש לקבלם.

⁸ ר' אלעזר עונה לר' יוחנן שבכיו איננו על כל הנ"ל, אלא על היופי שבעולם ("האי שופרא") שסופו לבלות בעפר ולכלות מהעולם. המפרשים מסבירים שדברים אלה נאמרו על ר' יוחנן עצמו שהיה אדם יפה כפי שנראה להלן. אז על מי בכה ר' אלעזר? על ר' יוחנן שבא לבקר אותו בחוליו? או שמא (גם) על עצמו בכה, כפי שסביר להניח? אם כן, השופרא דבלי בעפרא הוא היופי של כל אדם שנברא בצלם, לא רק של אנשים יפים.

⁹ "על זה וודאי ראוי לבכות", ענה ר' יוחנן, ובכו שניהם.

¹⁰ בין כך ובין כך פונה ר' יוחנן לר' אלעזר ושואל אותו: חביבים עליך היסורים שעוברים עליך? והוא עונה לו: לא הם ולא שכרם (בעולם הבא). נתן לו ר' יוחנן את ידו והקימו. אותנו מעניין בסיפור זה, כאמור, מוטיב היופי האנושי והצער הגדול על כך שסופו לבלות בעפר ולכלות מהעולם. בדומה לכך, ראה גמרא שבת קנב ע"א את הבעת הצער על הבחורות ("ניקותא") שהולכת ושוב אינה חוזרת: "ווי לה לחדא דאזלא ולא אתיא" – אותו אחד ומיוחד שזמנו קצר והולך לבלי שוב. אבל סיום הסיפור של ר' אלעזר ור' יוחנן, מעלה מוטיב אחר אבל בהחלט קשור, של בחירה בהמשך החיים בעולם הזה וממילא גם ביופי שיש בו ככל שניתן.

¹¹ לפני שנמשיך במדרש נפנה למקרא. במספר לא מועט של מקרים במקרא מודגש יופיים החיצוני של גבר או אשה (גם אם לעתים לצורך גנות מי שחמד יופי זה). שרה היא האזכור הראשון של אדם יפה במקרא, שאמנם לקח לאברהם זמן-מה להכיר ביופייה (ראה רש"י על הפסוק). אחריה באים יופייה של רבקה: "וַהֲנַעַן טַבַּת מִרְאֵה מֵאֵד" (בראשית כד טז), של רחל: "וַרְחֵל הִיְתָה יִפְתַּח תֹּאֵר וַיִּפְתַּח מִרְאֵהָ" (שם כט יז), של יוסף: "וַיְהִי יוֹסֵף יִפְהַ תֹּאֵר וַיִּפְהַ מִרְאֵהָ" (שם לו ו), של שאול: "וַיְהִי בֵּן וְשָׁמוּ שְׂאוּל בְּחֹרֵר וְטוֹב וְאִין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ מִשְׁכֵּמוֹ וְמַעְלָה גְבַהַּ מִכָּל הָעָם" (שמואל א ט ב), של דוד: "נָעַר וְאֲדָמְנִי עִם יִפְהַ מִרְאֵהָ" (שמואל א יז מב), של בני דוד: אבשלום, תמר, אדוניה, וכמובן אסתר: "וַהֲנַעַרָה יִפְתַּח תֹּאֵר וְטוֹבַת מִרְאֵהָ" (אסתר ב ז) חותמים את הרשימה במקרא: בנות איוב: "וְלֹא נִמְצְאוּ נְשִׁים יְפוֹת כְּבָנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ" (איוב מב טו), דניאל "אִישׁ חַמּוּדוֹת", חנניה, מישאל ועזריה: "וְלִדְמֵי אֲשֶׁר אִין בָּהֶם כָּל מוֹם וְטוֹבֵי מִרְאֵהָ" (דניאל א ד). ואם שכחנו מישהו או מישהי, וודאי יסלחו הם לנו.

ר' לוי בשם ר' שמעון בן מנסיא אמר: תפוח עקבו¹² של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה, קלסתר פניו - על אחת כמה וכמה. ואל תתמה,¹³ בנוהג שבעולם, אדם עושה לו שני דיסקרין:¹⁴ אחד לו ואחד לביתו, של מי עושה נאה, לא את שלו? כך אדם הראשון נברא לתשמיש של הקב"ה וגלגל חמה לתשמישן של בריות.¹⁵

מסכת מגילה דף טו עמוד א – ארבע הנשים היפות

תנו רבנן: ארבע נשים יפיפיות היו בעולם: שרה רחב ואביגיל ואסתר.¹⁶

מסכת עבודה זרה דף כ עמוד א – הגויה הנאה

"לא תחנם" – לא תיתן להם חן. מסייע ליה לרב, דאמר רב: אסור לאדם שיאמר: כמה נאה גויה זו.¹⁷ מעשה ברבי שמעון בן גמליאל שהיה על גבי מעלה בהר הבית, וראה גויה אחת נאה ביותר, אמר: "מה רבו מעשיך ה' " (תהלים קד כד)!¹⁸ ואף רבי עקיבא ראה אשת טורנוסרופוס הרשע, רק שחק וּבְכָה, רק - שהיתה באה מטיפה סרוחה,¹⁹ שחק - דעתידה דמגיירא ונסיב לה,²⁰ בכה - דהאי שופרא בלי עפרא!²¹

¹² תפוח העקב הוא החלק האחורי והמעוגל של כף הרגל. חלק שבד"כ מחוספס ולא נראה.

¹³ על כך שאדם הראשון היה כל כך יפה.

¹⁴ בדומה למילה דיסקוס (מיוונית) שהוא טס או תחתית יפה, מסביר מילון ג'סטרו.

¹⁵ עוד על יופיו של אדם הראשון, ראה גמרא בבא בתרא נח ע"א על ר' בנאה שהיה מציין קברים והגיע לקברו של אדם הראשון: "כי מטא למערתא דאדם הראשון, יצתה בת קול ואמרה: נסתכלת בדמות דיוקני (אברהם), בדיוקני עצמה אל תסתכל ... א"ר בנאה: נסתכלתי בשני עקיביו, ודומים לשני גלגלי חמה". וגם שם יש שרשרת (יורדת) של יופי: "הכל בפני שרה כקוף בפני אדם, שרה בפני חוה - כקוף בפני אדם, חוה בפני אדם - כקוף בפני אדם, אדם בפני שכינה - כקוף בפני אדם. שופריה דרב כהנא (מעין שופריה דרב, שופריה דרב) מעין שופריה דרבי אבהו, שופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו, שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון". אזכור יופיו של אדם הראשון בפרשת אחרי מות הוא בעקבות מותם של נדב ואביהוא והצער של אהרון ואלישבע אשתו: "אדם הראשון לא שמח בעולמי ואתם מבקשים לשמוח בעולמי?" (ראה דברינו [אלישבע](#) בפרשת שמיני). אי לכך, נראה שניתן לצרף גם את בני אהרון, נדב ואביהוא, לעוד יופי שנשחת ובלה, עוד "שופרא" שנשרף ואח"כ בלה גם הוא בעפר. ראה דברינו בהמשך על גופם שנשארו שלם, רק נשמתם נשרפה. עכ"פ, אדם הראשון, יציר כפיו של הקב"ה, הוא מקור היופי וממנו התגלגל לאורך הדורות. כל הערכה והתפעלות מיופי אנושי יש בהם הערכה והתפעלות מהבריאה הבראשיתית שברא הקב"ה.

¹⁶ בקשר ברור עם מגילת אסתר, מונה מקור זה את ארבע הנשים היפות שהיו בעולם ולא ברור מדוע נעדרו מהרשימה רבקה, רחל, בנות איוב ועוד שמנינו בפתח דברינו לעיל, אולי יש הבדל בין יפה ליפיפיה. אבל נעיר שפירוש תוספות שם שואל מדוע הגמרא לא מונה את חוה שהייתה מקור היופי בעולם (בדומה ליופיו של אדם הראשון, ויקרא רבה כ להלן) עד שאמרו בגמרא בבא בתרא נח ע"א: "שרה לפני חוה כקוף בפני אדם". התירוץ של תוספות הוא שהגמרא מונה רק את "אותן הנולדות מאשה", היינו את היופי היצירתי האנושי ולא זה שנוצר ע"י הקב"ה. אם כך, סוף יופיה של חוה בגזירה: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", מעצים את כוח הבלות שחל גם על יצירתו ומעשיו של הקב"ה. ראה המאמר בגמרא ברכות י ע"א: "מידת בשר ודם - מעשה ידיו מבליים אותו, והקב"ה מבלה מעשיו", היינו מפעלי אנוש שורדים גם אחרי שיוצריהם כלו ופסו מן העולם, אבל הקב"ה חי וקיים הרבה אחרי שמעשי ידיו יתכלו ויבלו. וזה נושא קצת אחר שראוי לדף לעצמו. ראה דברינו [הבל השבת](#) בפרשת בראשית.

¹⁷ זו ההקדמה להמשך הסוגיה במעשה שאירע לרבן שמעון בן גמליאל ולר' עקיבא. הקדמה זו קובעת, בגישת התלמוד הבבלי שכחלק מהאיסור הכולל של "לא תחנם" – לא תיתן להם חן, אסור להביע התפעלות מגויים יפים. ויש להבין אם הדוגמא של אישה גויה דווקא הוא 'לפי רהיטות הלשון' והכוונה גם לגברים גויים נאים, או שמא לאישה נאה דווקא. כך או כך, נראה שעצם האיסור אינו מכחיש שיש יופי בעולם ובבני אנוש ושהוא חלק מהבריאה, אלא שמיופי מסוים, אל ליהודי להביע את התפעלותו.

¹⁸ וזה לכאורה בניגוד גמור לדברי רב לעיל. שים אגב לב לדגש: "גויה נאה ביותר" (בנוסחאות אחרות כתוב עובדת כוכבים, אבל זה בשל הצנזורה כפי שמופיע במקומות רבים בש"ס). למה "נאה ביותר"? אולי כדי לרמוז שיש מקרים יוצאים מהכלל. עכ"פ, רבן גמליאל לא נמנע מלהביע את התפעלותו מהיופי בעולם ולראות בו חלק מהבריאה.

¹⁹ זה הביטוי שנמנעים מלומר בלויות כאשר מביאים את דברי עקיבא בן מהללאל: "הסתכל בשלושה דברים ואי אתה בא לידי עבירה" (פרקי אבות ראש פרק ג). ובאמת, האם לא ידעו חז"ל שבטיפה סרוחה? זו טמון סוד החיים? אפשר שכבר כאן בא לידי ביטוי השופרא דבלי בעפרא. הזרע אכן מלא חיות ויכול להביא לחיים מלאים בעולם ולהיווצרותו של יצור אנוש חדש. אבל אם לא יפרא, יבלה מיד ואף יסריח. קשה לדעת אם חז"ל ידעו על חלקה של הביצית של האשה בהבאת חיים לעולם (ראה גמרא נדה לא ע"א על האיש שמזרע תחילה או האישה שמזרעת תחילה). אך הבלות המידית של הזרע, השופרא שיכול היה להיווצר ולא בא לידי ביטוי, הוא אולי הפירוש של הכינוי 'טיפה סרוחה', בדומה לשימוש בפועל זה, באוכל ומשקה למשל (משנה סוכה ב ט).

²⁰ וגם רחב הגויה (משבעת העממים) שהייתה בין הנשים היפות עפ"י המדרש (להלן בגמרא מגילה) נישאה ליהושע. ראה דברינו [רחב](#) בפרשת שלח לך. על הקשר המזור-מה בין אשת טורנוסרופוס שמכונה לעיתים קרובות "הרשע" ראה גם בגמרא נדרים נ ע"ב (מיד לאחר הסיפור על אשתו הראשונה בת כלבא שבוע שהמתניה לו כל אותן שנים, בדברינו [הנשים הממתנות](#)). משישה דברים העשיר ר' עקיבא ואחד מהם הוא נישואיו לאשתו של טורנוסרופוס. מקובל לזהות את [טורנוסרופוס](#) עם הנציב הרומי קווינטוס טיניאוס רופוס, נציב רומא ביהודה בשנים 130-134, בונה העיר האלילית איליה קפיטולינה על חורבות ירושלים לאחר מרד בר כוכבא. וכבר הקדשנו דף מיוחד למפגש של שתי דמויות אלה: [טורנוסרופוס ורבי עקיבא](#) בפרשת תזריע.

²¹ על מה בדיוק בכה רבי עקיבא? על הרעיון הכללי של היופי שבלה בעולם? על המעגל: טיפה סרוחה (ראה הערה 19), יופי נשי שיצא ממנה וסופה לעפר? או שמא על עצמו בכה? על אשתו השנייה שעשתה את כל הדרך מטורנוסרופוס אליו, מרומא לירושלים וסופה כמו כולם? או שמא על אשתו הראשונה (רחל) שעשה לה ירושלים של זהב בתמורה לשנים הרבות שהמתניה לו ואיננו יודעים מה עלה בגורלה? כך או כך או כן, הרי לנו האזכור השני במדרש של הביטוי "האי שופרא דבלי בעפרא".

ורב, אודוויי הוא דקא מודה, דאמר מר: הרואה בריות טובות, אומר: ברוך שככה ברא בעולמו.²² ולאסתכלי מי שרי? מיתבי: "ונשמרת מכל דבר רע" (דברים כג י) - שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפילו מכוערת... - קרן זוית הואי.²³

אלשיך בראשית פרק כט פסוק יא

"וישק יעקב לרחל וישא את קלו ויבך" - אפשר היה מעין עובדא דרבי עקיבא באשת טורנוסרופוס, שרק ובכה ושחק (עבודה זרה כ א).²⁴

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ט הלכה א

הרואה אילנות נאים ובני אדם נאים אומר: ברוך שכן ברא בריות נאות בעולמו.²⁵ מעשה ברבן גמליאל שראה גויה אשה נאה ובירך עליה.²⁶ לא כן אמר רבי זעירא בשם רבי יוסי בר חנינא רבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן: לא תחנם [דברים ז ב] - לא תתן להם חן?! מה אמר, אבסקטא לא אמר.²⁷ אלא, שכך ברא בריות נאות בעולמו. שכן אפילו ראה גמל נאה סוס נאה חמור נאה, אומר: "ברוך שברא בריות נאות בעולמו".²⁸ זו דרכו של רבן גמליאל להסתכל בנשים?! אלא דרך עקמומיתה היתה. כגון ההן פופסדס והביט בה שלא בטובתו.²⁹

מסכת ברכות דף מג עמוד ב – עולם נאה

אמר רב יהודה: האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר: ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם.³⁰

²² כאן חוזרת הגמרא לדיון הראשון, לסתירה לכאורה בין הפירוש של רב ל"לא תחנם" ובין מעשיו של רבן שמעון בן גמליאל ואולי גם של רבי עקיבא בשבח היופי של כל אדם, כולל גויים וגויות. השאלה היא כמובן על רב, שהוא אמורא, איך הוא מסביר את דבריו לאור מעשיו ודברי התנאים. והתירוץ הוא, אליבא דרב, שרבן שמעון בן גמליאל רק מודה לקב"ה ומביע את התפעלותו מיפי הבריאה: "מה רבו מעשיך ה'!" "ברוך שככה לו בעולמו". אבל איננו משבח את הגויה לעצמה: אוי, כמה היא יפה, ובוודאי לא למשמע אוזניה, שזה האיסור של "לא תחנם". רב מנתק את היופי מנושא היופי. כמו ברכה על אילנות יפים ודברים נאים אחרים בעולם, שנראה להלן באופן יותר ברור בירושלמי. אך לעניינינו, די בדבריהם של רבן שמעון בן גמליאל ורבי עקיבא כדי לצרפם לדברי ר' אליעזר ור' יוחנן בשבח היופי האנושי ובצער על בלותו. מי בשחוק ומי בבכי.

²³ המשך הגמרא אולי כבר לא שייך לעניינינו ואולי כן. הגמרא לא מרפה ותוקפת את הסיפור של רבן שמעון בן גמליאל גם מכיוון הלכות צניעות וזהירות מאיסורי יצר. תשובת הגמרא שרבן שמעון בן גמליאל פגש את אותה גויה נאה בפנינת הרחוב, היינו נתקל בה שלא ברצונו, נראית קצת דחוקה. וכבר העירו במילתא דבדיחותא על גמרא זו שבשביל זה צריך להיות בחרתו של רבן שמעון בן גמליאל, שכשהוא נתקל בגויה נאה בקרן זוית, מה שעולה בראשו דבר ראשון הוא דיני ברכות! אך באמת, נראה שגם כאן מנסה הגמרא להעביר חוט דק בין הערכת היופי ובין הלכות צניעות, בדומה להעברת הקו לעיל בין הערכת היופי ואיסור "לא תחנם". הסיטואציה של קרן זוית היא אמנם דחוקה, אבל היא זו שמצליחה למצוא מצבים שבהם השבח וההלל ליופי שברא הקב"ה בעולמו, לא סותר הלכות אחרות כמו "לא תחנם" או צניעות.

²⁴ פירוש אלשיך מוצא מקבילה בין מפגש ר' עקיבא ואשת טורנוסרופוס שבמדרש ובין הסיפור במקרא על מפגש יעקב ורחל. יעקב מתרגש מהמפגש עם רחל ומתפעל מיופיה, אך גם רואה בעיני רוחו את הסוף ויודע שגם כאשר ייגמר היופי הזה, כאשר הוא והיא יהפכו לבלות, לא יובאו לקבורה זה לצד זה. ראה דברינו [מפגש יעקב ורחל – נשיקה ובכיה](#). ואגב, השם רחל המשותף לאשתו הראשונה של ר' עקיבא ולאשת יעקב האהובה, נותן נופך נוסף להשוואה זו שעורך אלשיך. ראה דברינו [הנשים הממתנות](#) בדפים המיוחדים.

²⁵ קטע זה בירושלמי נראה לקוח, בשינוי מסוים, מתוספתא מסכת ברכות פרק ו הלכה ד: "הרואה בני אדם נאין ואילנות נאות אומר: ברוך מי שככה לו בריות נאות". ואת המילה "כן" בנוסח זה בירושלמי יש לתקן ל"כך". כך נראה מכל המקבילות.

²⁶ שים לב לשון הבבלי לעיל: "וראה גויה אחת נאה ביותר", מה שאין בירושלמי. האם הבדל זה משמעותי?

²⁷ ראה הערך אבסקנטה במילון ג'סטרו שהיא מילה ביוונית של הבעת כבוד ומציאת חן לפני איש חשוב. רבי שמעון בן גמליאל, מסביר בירושלמי, לא בירך את הנכרית, לא אמר לה מילים של כבוד או הלל ליופיה. הוא לא בירך אותה, אלא בירך עליה לקב"ה שככה לו בעולמו. האם השוואת היופי האנושי ליופי הכללי בבריאה הוא מעלה או חיסרון? האם הגויה צריכה להיעלב?

²⁸ ראה מקבילה בירושלמי עבודה זרה פרק א הלכה ט שבדומה לגרסת הבבלי לעיל ממקמת את כל הדיון על איסור "לא תחנם". אבל כאן, בסיס הדיון הוא בפרק תשיעי של מסכת ברכות, פרק הרואה המוקדש לברכות הראיה, ומה שמובא בבבלי כתירוץ לשיטת רב, מובא כאן לכתחילה. הכל מתחיל ונגמר ביפי הבריאה הכללי שיש לברך עליו. הסוגיה פותחת באילנות נאים ונגמרת גם בגמל נאה, סוס נאה ובחמור נאה (דוגמאות שלא מצאנו בבבלי, רק בירושלמי). ובתוכם גם בני אדם נאים. בשל מהלך זה הדין בברכות, כנראה לא מובאת בירושלמי האמרה "שופרא דבלי בעפרא" ולא הסיפור על ר' עקיבא.

²⁹ המילה "פופסדס", מסביר מילון ג'סטרו, היא "פּוֹסְרוֹס" בלטינית (מיוונית) שפירושה מתפתל ומלא זויות - a tortuous path. סוף דבר, סיום זה דומה מאד לזה שבתלמוד הבבלי וממחיש עד כמה הערכת היופי ביהדות היא בעייתית. קו עדין מאד עובר בין הערכת יופי טהורה ונקיה ובין משיכה שחורגת מכללי הצניעות. נשאר רק לדון איזה סיום הוא חריף יותר, זה שביירושלמי שדן בכל העניין מנקודת המבט של הברכה על היופי בעולם, או זה של הבבלי שבא מאיסור לא תחנם.

³⁰ בתלמוד הבבלי השילוב של בריות נאות עם האילנות הנאים מתחבר לברכת האילנות בעונת האביב ופריחת הטבע. אבל במסכת ברכות דף נח עמוד ב משמע שזו ברכה כללית בכל עונות השנה: "תנו רבנן: הרואה פיל קוף וקוף אומר ברוך משנה את הבריות. ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו". להלכה, ראה רמב"ם הלכות ברכות פרק י הלכה יג: "הרואה בריות נאות ומתוקנות ביותר ואילנות טובות מברך שככה לו בעולמו. היוצא לשדות או לגנות ביומי ניסן וראה אילנות פורחות וניצנים עולים מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ונאות כדי ליהנות בהן בני אדם". משמע מדבריו שבימי ניסן מברכים בשם ומלכות, וגם אז, את הבריות דרך האילנות המלבלבים. בשאר ימות השנה,

ברכות נז ע"ב - אסתטיקה

דירה נאה, אשה נאה וכלים נאים מרחיבים דעתו של אדם.³¹

רד"ק בראשית כט יח פרשת ויצא – למה לקחו האבות נשים יפות?

אעבדך שבע שנים ברחל - ... ויש לשאול: אחר שכוונת הצדיקים לאשה לזרע, למה היו מחזירים אחר אשה יפה? ... ויעקב אבינו בחר ברחל לפי שהית' יפה מאד ועבד בה שבע שנים והתרעם בלבן אחר שנתן לו לאה תמורתה לפי שלא היתה יפה כמו רחל? ויש לומר כי כונתם לטובה לפי שהאשה יפה מעוררת התאוה, וכדי להרבות בנים היתה כוונתם לעורר תאותם. ועוד, כדי שיהיו הבנים והבנות יפה מראה ויהיו דומים להם. ועוד, כי צורה הנאה משמחת לב האדם, כל שכן הצורה שתהיה לפניו תמיד שתהיה שמחתו בה תמיד. וצריך שיהיה האדם שמח בעולמו ובחלקו שנתן לו האל, כי האלהים מענה בשמחת אדם ומזמין לצדיק אשה יפה כמו שעשה לאבות ולשאר הצדיקים שיהיו שמחים בחלקם ומולידים בנים כמותם.³²

מסכת בבא מציעא דף פד עמוד א – יופיו של רבי יוחנן

אמר רבי יוחנן: אנא אשתיירי משפירי ירושלים.³³ מי שרוצה לראות את יופיו של רבי יוחנן, שיביא כוס כסף מבית הצורף וימלא אותה גרעיני רימון אדם, ויניח זר ורדים אדומים על פיו ויעמיד אותה בין החמה ובין הצל. זוהר זה הוא מעין שופריה דרבי יוחנן.³⁴ אִינְיָ?³⁵ והאמר מר: שופריה דרב כהנא מעין שופריה דרבי אבהו, שופריה דרבי אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו, שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון. ואילו רבי יוחנן לא קא חשיב ליה! - שאני רבי יוחנן, דהדרת פנים לא הויה ליה.³⁶

רבי יוחנן היה הולך ויושב בשערי בית הטבילה,³⁷ אמר: כאשר עולות בנות ישראל מטבילת מצוה, יפגעו בי. כדי שיהיו להם בנים יפים כמותי, לומדי תורה כמותי. אמרו לו חכמים: לא חושש אדוני מעינא בישא?³⁹ אמר להם: אנא מזרעו של יוסף באתי, שלא שולטת בהם עינא בישא. דכתיב: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", ואמר

בלי שם ומלכות: "ברוך שככה לו בעולמו", בדומה לרבי שמעון בן גמליאל שאמר פסוק: "מה רבו מעשיך ה'". וגם זה רק על "בריות נאות ומתוקנות ביותר!" - כלשון הגמרא בבבלי ולא כירושלמי. מי מחליט מתי זו בריה נאה ומתי נאה ביותר? לא נאריך עוד בנושא זה רק נפנה לשולחן ערוך ממנו משתמע שהברכה היא כל השנה, בשם ומלכות, ואין תלות של הבריות באילנות ואין הבדל בין גוי ליהודי, אדם ובהמה. ראה שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רכה סעיף י: "הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עכ"ם או בהמה, אומר: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שככה לו בעולמו"; ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא עליהם ולא על אחרים, אא"כ היו נאים מהם". משמע שניתן לברך על תוספת יופי! ראה שם גם את ההלכה שמי שלא ראה את חבירו שלושים יום מברך שהחיינו וגם זה בפשטות בשם ומלכות. נראה שהלכות אלה נחלשו בדרונו אם אי פעם נהגו למעשה. ולא באנו כמובן לפסוק הלכה. נחזור לשופרא.

³¹ הערכת היופי האנושי איננה רק בחוץ, כחלק מיפי הטבע, אלא גם גורם בונה בבית פנימה ובזוגיות האדם. ראה גם הציטוט מספר בן סירא המובא בגמרא יבמות סג ע"ב: "אשה יפה אשרי בעלה, מספר ימיו כפליים".

³² אבות האומה לקחו נשים יפות והתורה טורחת לציין זאת. מדוע? רד"ק מעלה את התשובה הדתית-משפחתית: כדי להרבות בצאצאים, וחשוב שגם הצאצאים יהיו אנשים יפים. למה? רד"ק לא מסביר אבל מוסיף את מוטיב השמחה. היופי ("הצורה הנאה") משמח את לב האדם "וצריך שיהיה האדם שמח בעולמו ובחלקו שנתן לו האל, כי האלהים מענה בשמחת אדם". ואנו נוסף לדבריו שניים. האחד, שגם ממונים לסנהדרין צריך שיהיו בעלי קומה ר' בעלי פסיפס" (ספרי במדבר פסקא צב, סנהדרין יז ע"א), ראה דברינו [קול אחד וקולות הרבה](#) במינוי הזקנים בפרשת בעלולות. והשני, שאם ההוכחה של רד"ק על חשיבות היופי מתבססת על כך שיעקב לא הסתפק בלאה והיה מוכן לעבוד עוד שבע שנים אחרות בעבור רחל, אזי זו הוכחה גם ובעיקר לרגש האהבה! האבות לא הדחיקו רגש זה. ורד"ק יטען שהאהבה נמשכת אל היופי.

³³ חזרנו לר' יוחנן בר נפחא האמורא בו זוג בלימוד של ריש לקיש גיסו בו פתחנו. ר' יוחנן מעיד על עצמו שהוא מיפיי ירושלים (שפירי ירושלים) שנתרו (לאחר שמספר שורות קודם לכן מעידה הגמרא על גודל כריסו של ר' יוחנן). מכאן ואילך נתרגם את הגמרא לעברית בעזרת שטיינזלץ.

³⁴ ר' יוחנן גם הקפיד על לבוש נאה וידוע באמירתו שקרא לבגדיו "מאני - מכבודתי". ראה דברינו [הבגדים המכבדים את האדם](#) בפרשת תצוה.

³⁵ האמנם כך? מילת שאלה.

³⁶ ראה גם דבריו של ר' יוחנן לריש לקיש כשביקש להחזירו לבית המדרש באותה גמרא בבא מציעא פד ע"א: "יומא חד הוה קא סחי רבי יוחנן בירדנא, חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה, אמר ליה: חילך לאורייתא! - אמר ליה: שופרך לנשי! - אמר ליה: אי הדרת בך - יהיבנא לך אחותי, דשפירא מינא". למרות שר' יוחנן לא נמנה בשרשרת האנשים היפים שהגמרא מונה בהמשך בדרשה, שלא ברור מי אמרה, משום שלא הייתה לו הדרת פנים, אנחנו מבינים שהוא בהחלט נמצא ברשימה, שהרי ממנו מתחילה כל הסוגיה. ומכאן הקשר לגמרא ברכות בה פתחנו. על יופי זה שעתיד לבלות בכו ר' אלעזר ור' יוחנן.

³⁷ ליד מקווה הטהרה. ראה הסיפור גם בברכות כ ע"א והשווה עם רב גידל שם.

³⁸ יפגשו אותי, יראו אותי תחילה. ראה גם הנערות שפטפו והסתכלו בשאול (שמואל ב ט יב-ג), ובגמרא ברכות מח ע"ב: "כדי להסתכל ביופיו של שאול, דכתיב: משכמו ומעלה גבה מכל העם".

³⁹ עין הרע.

רבי אבהו: אל תקרא עלי עין אלא עולי עין.⁴⁰ רבי יוסי בר חנינא אמר, מהכא: "וידגו לרב בקרב הארץ" - מה דגים שבים מים מכסים אותם, ואין העין שולטת בהן - אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן.⁴¹

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף ה עמוד ב – זכרון חורבן⁴²

להאי שופרא דבלי בעפרא. גם שהפליגו בפרק הפועלים בשופריה דרבי יוחנן, אינו דומה שבכו בשביל שופריה לחודיה ואפשר דנצטערו על זכרון חורבן ירושלים כדאמרין שם דאמר ר' יוחנן: אנא אשתייירי משפירי ירושלים. נמצא כשימות, בלה השופרא מכל בני ירושלים בעפרא. מיהו בההוא דנדרים (דף נ ע"ב)⁴³ דרבי עקיבא רק ושחק ובכה על שופריה באשת טורנוסרופוס אי אפשר לפרש כן ודו"ק.⁴⁴

שפת אמת מסכת ברכות דף ה עמוד ב – צלם אלהים הוא השופרא

שם בגמרא: "גליה לדרעיה ונפל נהורא"⁴⁵ פירש רש"י: גליה ר' יוחנן לדרעיה. וקצת היה נראה לפרש דר' אלעזר גליה לדרעיה, דלחכי קא בכי על ההיא שופריה דבלי בעפרא. מיהו גם לפירוש רש"י יש לפרש שפיר לפי מה שנראה בענין הבכייה שהיא על שבצלם אלקים עשה את האדם. וכיון דמשמע בבבא מציעא (פד) דשופריה דר' יוחנן הוי נמי מעין שופריה וכו' עד מעין שופריה דאדם הראשון, להכי ע"י שראה שופריה דר' יוחנן נתעורר לבכות אהאי שופרא דבלי בעפרא.⁴⁶

פירוש העמק דבר ויקרא פרק י פסוק ו – שריפת הנפש ושריפת הגוף⁴⁷

את השריפה אשר שרף ה' - שתי פעמים שריפה, היינו שריפת נפש בהיכל ושריפת הגוף חוץ למחנה, היינו שופרא דבלי בעפרא. והרי זה כמו חטאת הקהל דאימורים נשרפים על המזבח וגופו חוץ למחנה.⁴⁸

מסכת שבת דף נ עמוד ב – שמירת הגוף

⁴⁰ שהם מעל העין, נעלמים מהעין.

⁴¹ מספך דברים למדנו מתוספת סיפור זו על יופיו של ר' יוחנן. האחד, שיופי נחשב לצד לימוד תורה ואין בכך סתירה, אולי אפילו השלמה. השני, שר' יוחנן הכיר ביופיו ובערך לימוד תורתו וביקש לחלוק מהם לדור הבא ולא חשש "מה יאמרו" שצדיק כמוהו יושב בפתח מקווה הנשים. ראה לשם השוואה הביקורת הקשה על מי שמביט בנשים הכובסות - בבא בתרא נז ע"ב, מכות כד ע"א. עוד מזכיר סיפור זה את יופיו של יוסף שחסר ברשימה לעיל. מי שקיבל את יופיו מאמו רחל (ראה לשון בראשית רבה פו ו: "יהי יוסף יפה תואר ויפה מראה, א"ר יצחק: זרוק חוטרא לארעא ועל עיקרא נפיק (זרוק מקל לאויר ועל עיקרו הוא עומד) ואולי גם מיעקב שנמנה לעיל עם האנשים היפים. על יופיו של יוסף כבר הרחבנו בדברינו [יוסף ואשת פוטיפר](#) בפרשת וישב. ראה שם המדרש על הנשים המצריות שחתכו את אצבעותיהן כשראו את יוסף.

⁴² אנחנו מבקשים לחזור לשופרא דבלי בעפרא בו פתחנו, הגמרא בברכות ובעבודה זרה, דרך נקודת מבטם של דורות מאוחרים.

⁴³ נראה שכאן טעו המגיהים והכוונה לגמרא עבודה זרה שהבאנו לעיל.

⁴⁴ מהרש"א (ר' שמואל אליעזר ב"ר יהודה הלוי איידלס או איידלש, פולין מאה 16), בפירושו המקיף את כל הש"ס לא רק לקטעי הלכה אלא גם לאגדתא, מחזיר אותנו לשני המקורות מהתלמוד הבבלי: גמרא ברכות וגמרא עבודה זרה לעיל. את הבכי על "האי שופרא דבלי בעפרא" של מסכת ברכות (ר' אליעזר ור' יוחנן) אפשר אולי לפרש שבכו על חורבן ירושלים, מציע מהרש"א, שר' יוחנן הוא זכרון לאנשי ירושלים היפים (שפירי ירושלים) ועם מותו עבר מן העולם הזכרון האחרון של יפי ירושלים. אבל את הבכי של ר' עקיבא על היופי שבלה בעפר של אשת טורנוסרופוס, הוא מודה שאין אפשרות לפרש אלא כפשוטו - בכי על היופי האנושי, של האדם שנברא בצלם אלהים, וסופו לעפר.

⁴⁵ גילה את זרועו והואר הבית, ראה הערה 2 לעיל.

⁴⁶ כשלוש מאות וחמישים שנה אחרי המהרש"א, בא השפת אמת (רבי יהודה אריה ליב אלטר, האדמו"ר השלישי בשושלת חסידות גור, ומן הבולטים במנהיגי יהדות פולין בשלהי המאה ה-19) ומחזיר את הגמרא בברכות בה פתחנו לפשוטה. הבכי הוא על היופי האנושי שסופו לבלות בעפר. יתר על כן, שפת אמת מציע, בניגוד לפירוש רש"י בגמרא שם, שהבכי של ר' אלעזר היה על יופיו שלו, שגילוי זרועו שלו, לא של ר' יוחנן, היא שמלאה את הבית אור. וגם לפי פירוש רש"י, מבאר שפת אמת, גילוי יופיו של ר' יוחנן, שנמשך מיופיו של אדם הראשון, כפי שהסברנו לעיל (למרות שהגמרא לא מונה את ר' יוחנן בשרשרת ובזה לא דייק שפת אמת), מביא את ר' אלעזר לבכות על יופיו שלו, כי סוף כל אדם נברא בצלם אלהים. ובאמת בכו שניהם.

⁴⁷ ראינו את דעת החסידות, נראה את השקפת 'המנגנדים' - הנצי"ב - הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, ראש ישיבת וולוז'ין ומגדולי התורה במזרח אירופה במאה ה-19.

⁴⁸ ראה מדרש ספרא שמיני - מכילתא דמילואים מא, אשר אומר לכאורה דברים מנוגדים: "אשר שרף ה' ... נאמר כאן שרפה ונאמר להלן שרפה, מה שרפה האמורה כאן שרפת נשמה וגוף קיים, אף שרפה האמורה להלן שרפת נשמה וגוף קיים". אבל שם הכוונה לבגדים שנותרו שלמים כפי שהראינו בדברינו [הבגדים המכבדים את האדם](#) בפרשת תצוה, על בסיס הגמרא בשבת קיג ע"ב וסנהדרין צד ע"א שמצטטות את אמירתו של רבי יוחנן שקרא לבגדיו "מאני - מכבודות" בהקשר עם מות נדב ואביהו. הנצי"ב, מחבר פירוש העמק דבר והרחב דבר על התורה, וודאי הכיר את מדרש ספרא זה ואל"פ כן הוא מפרש שהיו שתי שריפות אצל נדב ואביהו: שריפת הנפש ושריפת הגוף. שריפת הנפש כמו מדרש ספרא לעיל ושריפת הגוף היא בלייתו בעפר. הקישור שהנצי"ב עושה בין שריפת הגוף ובין מוטיב היופי שבלה בעפר ("היינו שופרא דבלי בעפרא"), הוא לשבחו של הגוף. גם בגוף יש "צלם אלהים" ויש לבכות גם על יופי חיצוני-גשמי זה שנשרף, נטמן באדמה, נשחת, בָּלָה. מדרש ספרא מבקש להעמיד נגד עינינו את התמונה הקשה-רכה של נדב ואביהו שוכבים מתים דומם עם פני תום מלאך וגוף לבוש שלם. ועל זה בדיוק מוסיף הנצי"ב שגוף זה "צלם אלהים", סופו לבלות בעפר וגם זה חלק מהשריפה אשר שרף ה'. והדברים נכונים לכל אדם באשר ימיו ספורים עלי אדמות. ראה דברינו [השריפה אשר שרף ה'](#) בפרשת שמיני.

רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, משום שנאמר: "כל פֶּעַל ה' לְמַעַנְהוּ" (משלי טז ד).⁴⁹

מסכת נדרים דף ט עמוד ב – לא יופי נרקסיסטי

אמר שמעון הצדיק: מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד; פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הדרום, וראיתו שהוא יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי לו: בני, מה ראית להשחית את שערך זה הנאה? אמר לי: רועה הייתי לאבא בעירי, הלכתי למלאות מים מן המעיין ונסתכלתי בבבואה שלי, ופחז עלי יצרי ובקש לטורדני מן העולם. אמרתי לו: רשע! למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה? העבודה, שאגלחך לשמים! מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו, אמרתי לו: בני, כמוך ירבו נזורי נזירות בישראל, עליך הכתוב אומר: "איש... כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה".⁵⁰

מסכת תענית דף כד עמוד א – יופי מסוכן?

גברא דעל בריה ועל ברתיה לא חס - עלי דידי היכי חייס?⁵¹ בריה מאי היא? ...⁵² ברתיה מאי היא? הייתה לו בת בעלת יופי. יום אחד ראה אדם אחד שעשה נקב בגדר הקוצים שסביב ביתו (של ר' יוסי דמן יוקרת) ומסתכל בה. אמר לו: מאי האי? - אמר ליה: רבי, אם ללוקחה לא זכיתי, לראותה לא אזכה? - אמר לה: בתי, את מצערת את הבריות - שובי לעפרך, ואל יכשלו בך בני אדם.⁵³

מסכת נדרים דף נ עמוד ב – עדיפות לכלי החרס

אמרה ליה בת קיסר לרבי יהושע בן חנניה: תורה מפוארה בכלי מכוער! אמר לה: לְמַדִּי מבית אביך, במה מניחין יין? אמרה ליה: בכלי חרס.⁵⁴ אמר לה: כל העולם בחרס, ואתם בכלי חרס? אתם (בית הקיסר) הניחו (את היין) בכלי כסף וזהב. הלכה ושמה את היין בכלי כסף וזהב והסריח (הבאיש). אמר לה: אף התורה כן.⁵⁵ – והרי יש אנשים יפים ולמודי תורה!⁵⁶ אמר לה: אם היו מכוערים, היו למודים יותר.⁵⁷

⁴⁹ ורש"י מפרש ש: "בשביל קונו - לכבוד קונו, דכתיב (בראשית ט) כי בצלם אלהים עשה וגו', ועוד: דהרואה בריות נאות אומר ברוך שככה לו בעולמו. כל פעל ה' למענהו - הכל ברא לכבודו". הרי לנו שיש מצווה לשמור על גוף נאה והיא קשורה גם לברכות הראיה, לברכה "שככה לו בעולמו". וכבר הקדשנו דף מיוחד לנושא זה בדברינו [גומל נפשו איש חסד](#) בפרשת בהר - שיטת שמאי מול שיטת הלל.

⁵⁰ הרי לנו מגבלה, אם לא חשש ופחד, מהיופי האנושי. אין כאן בעיה של "לא תחנם", אין כאן גם אזכור של גדרי צניעות: "ונשמרת מכל דבר רע", אלא חשש מגאווה שתלווה מי שחונן ביופי יוצא דופן. על מנת להרחיק יופי זה, הנזיר מהדרום לא פגע כמובן בעצמו, רק השחית את שעריו הנאה שבו היה טמון יופיו. והדברים מזכירים את שמשון שכוחו היה בשעריו. התורה אמנם באיסורי הנזיר: "גִּדְל פְּרַע שְׁעָר ראש" (במדבר ו ה) שמשמע גידול פרוע ופראי. ראה בדומה בפרשת סוטה הסמוכה: "ופרע את ראש האשה" (במדבר ה יח), או באיסור אבלות לכהנים: "את ראשו לא יפרע" (וירא כא י). אבל כאן, אצל הנזיר מהדרום, גידול השיער הוא דווקא לניו והגילוח הוא השחתת היופי. עוד בעניין יפי השיער, ראה התספורת המיוחדת של הכהן הגדול שהנהיג בן אלעשה בגמרא סנהדרין כב ע"ב.

⁵¹ אדם שלא חס על בנו ובתו, איך יחוס עלי? מדובר שם בר' יוסי בר אבין שהיה רגיל ללמוד תורה אצל ר' יוסי דמן יוקרת ובשלב מסוים החליט לעזוב אותו וללכת ללמוד אצל רב אשי. כששאל אותו רב אשי מדוע עזב את ר' יוסי דמן יוקרת, ענה לו את התשובה הזו: אדם שלא חס על בנו ובתו, איך יחוס עלי?

⁵² הגמרא ממשיכה שם בסיפור מה אירע לבנו של ר' יוסי דמן יוקרת, שגרם לתאנה שהוציאה פירות לפועלים שלא בדרך הטבע ואביו קללו שייאסף שלא בזמנו על משקל מה שעשה לתאנה. ממשיכה הגמרא לשאול מה אירע לבתו?

⁵³ זה מקרה קיצוני ביותר שלכאורה מנוגד לחלוטין לכל מה שראינו עד עכשיו, גם לנזיר שהשחית את שעריו. האדם שב אל העפר (בראשית ג יט: "כִּי עִפָּר אֶתָּה וְאֶל עִפָּר תֵּשׁוּב") בשל יופיו! אבל לזכור שמדובר בו בדמות של 'בעל מופת', קיצוני יותר מבעלי מופתים אחרים דוגמת חוני המעגל, פנחס בן יאיר, ר' חנינא בן דוסא, לוי ואחרים. את בנו הרג וכעת גם את בתו. ראה הסיפור שם על חמורו של ר' יוסי דמן יוקרת שהיה עוד יותר צדיק מחמורו של פנחס בן יאיר. נראה שיוצא מן הכלל קיצוני זה לא בא ללמד על הכלל, אבל מייצג דעה קיצונית כנגד היופי המשחית בעולם.

⁵⁴ תרגום הגמרא מכאן ואילך לעברית בסיוע תלמוד שטיינזלץ ובאחריות שלנו.

⁵⁵ אם היא תונח באדם יפה, היא מתקלקלת.

⁵⁶ כך ענתה בת הקיסר לר' יהושע בן חנניה. האם הכירה את ר' יוחנן? ודאי שלא, הוא מדור אחר. האם הכירה את רבי ישמעאל כהן גדול שמתואר כאדם יפה וחמדה את יופיו? ראה הפיוטים על עשרה הרוגי מלכות וכן באוצר מדרשים (אייזנשטיין) עשרה הרוגי מלכות עמ' 440: "נשקפה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה יופי של ר' ישמעאל כהן גדול ונכמרו רחמיה עליו וכו'". ראה גם הדרישות מכהן גדול: "מצות כהן גדול להיות גדול מאחיו בנוי בכח בעשר בחכמה ובמראה" (תוספתא יומא א ו).

⁵⁷ ראה נוסח מורחב של סיפור זה במקבילה בגמרא תענית ז ע"א, בהקשר עם המשלת התורה ליין, חלב ומים שהם משקים חיוניים ומשתמרים דווקא בכלים פשוטים. בת הקיסר ראתה בשילוב של יופי וחכמה דבר נאצל וראוי, ואין לומר שזה בא רק מתרבות רומא ויוון. גם אצל חז"ל, נחשב הנוי לדבר חיובי המשתלב עם תכונות נאות אחרות. מעבר לכל מה שהבאנו לעיל, כולל כהן גדול בהערה הקודמת, ראה מסכת עדויות פרק ב משנה ט: "הוא היה אומר האב זוכה לבן: בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים". מי "הוא" זה שאמר מימרה זו? רבי עקיבא שבכה על "האי שופרא דבלי בעפרא" שראינו בראש דברינו. את תשובתו של ר' יהושע, שידוע ממקורות רבים אחרים בוויכוחו והתנצחותיו עם חכמי יוון ורומא ושלטייה (בכורות ח ע"א, בראשית רבה יג ט, איכה רבה ג ח) וידיעותיו בחכמת הטבע ואסטרונומיה (הוריות י ע"א), אפשר להבין כהתנצלות והתנצחות פקחית. תשובתו הסופית: "אם היו מכוערים, היו למודים יותר", משתמעת כמעין ביקורת על ר' יוחנן שאילו היה פחות יפה (אילו גם לא טרח לשבת על שערי טבילה

אבות דרבי נתן נוסח א פרק מא – לך לאומן שעשאני

מעשה ברבי שמעון בן אלעזר שבא ממגדל עדר מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים. ראה אדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו: ריקה, כמה מכוער אתה! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: ומה אעשה? לך לאומן שעשאני ואמור לו: כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע רבי שמעון שחטא, ירד מן החמור והיה משתטח לפניו. אמר לו: נענית לך, מחול לי. אמר לו: איני מחול לך עד שתלך לאומן שעשאני ותאמר כמה מכוער כלי זה שעשית.⁵⁸

מסכת דרך ארץ פרק ג הלכה ד – אין אדם זוכה לשני שולחנות

אל תאמר איש פלוני עשיר ואני עני, שאין אדם זוכה לשני שולחנות. ואל תאמר איש פלוני נאה ואני מכוער, שבשעת פטירתכם ... אין כל בריה משגחת בכם. אל תאמר איש פלוני צדיק ואני איני צדיק, ששניכם עתידין ליתן את הדין. אל תאמר איש פלוני חכם ואני איני חכם, שלא שְׁמֵשֶׁתָּ חכמים. כיוצא בו, אל תאמר איש פלוני גיבור ואני איני גיבור, שאין גיבור אלא בתורה, שנאמר: "ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עושי דברו".⁵⁹

מחלקי המים

ירושלים

מים אחרונים: להשקפת רבי עקיבא על היופי, צריך אולי לחבר את שיטתו המאד מקלה בגירושין, מסכת גיטין פרק ט משנה י: "בית שמאי אומרים: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה שנאמר (דברים כ"ד) כי מצא בה ערות דבר ובית הלל אומרים: אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר (דברים כ"ד) כי מצא בה ערות דבר. רבי עקיבא אומר: אפילו מצא אחרת נאה הימנה שנאמר (שם) והיה אם לא תמצא חן בעיניו" וכבר הרחיבו מן הסתם גדולים וטובים לדון במשנה זו האמנם מאפשר רבי עקיבא לפרק נישואין באמתלה כ"כ פשוטה?! האם כך עשה לרחל כשנשא את אשת טורנוסרופוס לאשה? האם סבור רבי עקיבא שברגע שאדם כבר לא חושב שאשתו היא הנאה מכולם ונותן עיניו באשה אחרת, מוטב שיתגרש על כל משמעות הדבר ולא יחיה בשקר? כך או כך, גם כאן ליופי יש משמעות חשובה בעיני ר' עקיבא ואגב אורחא למדנו שכבר בימי חז"ל לא נהגו ריבוי נשים.

של הנשים) היה חכם יותר. (ראה יבמות עב ע"ב שר' יוחנן לא הכיר את מדרש תורת כהנים שריש לקיש ור' אלעזר הכירו). אפשר גם להבין את תשובתו של ר' יהושע בהקשר לנזיר מהדרום. ראה תורה תמימה על שיר השירים פרק א הערה צ: "וטעם הדבר, משום דמי שהוא נאה ביותר מטרידו יצרו ומבטל התלמוד תורה וכמ"ש בנזיר ד' ב' מעשה באדם אחד יפה ופחז עלי יצרי וכו', משא"כ אם אין להם יתרון זה הם פנויים ונתונים ביותר לעסק התורה". ראה אגב הסיומת במקבילה בגמרא תענית: "והא איכא שפירי דגמירי! אי הוּו סנו - טפי הוּו גמירי", שיכול להיות שזה כבר מעבר לדו-שיח בין בת הקיסר ובין ר' יהושע, אלא דברי עורך הגמרא "המספר".

⁵⁸ וההמשך שם שר' שמעון בן אלעזר הרכיב את אותו האיש על החמור והלך אחריו עד שהגיע לעירו של ר' שמעון בן אלעזר. אנשי העיר שלא הבינו לפשר המחזה הזה, הפצירו באיש שימחל לר' שמעון בן אלעזר, לאחר שנודע להם מה אירע. סוף דבר שהאיש התרצה ואמר להם: "בשבילכם הריני מחול לו. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארוז, ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות". לעומתו, ראה הסיפור על רבי ינאי שפגש "אדם אחד שהיה משופע ביותר", היינו לבוש בהידור והתייחס אליו בכבוד וסופו שהתאכזב ממנו והם התקוטטו (ויקרא רבה ט ג). הרי לנו חכמים שהלכו אחר מראה עיניים וטעו. בפרט קשה הסיפור של ר' שמעון בן אלעזר. ניחא לשבח את היופי שבעולם, אבל למה לגנות את המכוער? האם ייתכן שגם שגיאות כאלה הביאו להפחתת השבח והברכה על אנשים יפים?

⁵⁹ הרי לנו השקפה מאוחרת מתקופת הגאונים שאכן באה לומר לא להתרגש מיופי ולא להתבאס מכיעור ולא למהר לשפוט בכלל. היופי מצוי כאן ביחד עם העושר, החכמה, הגבורה ואפילו הצדיקות שכולם יחסיים לא רק בעולם הבא, אלא גם כאן בעולם הזה. כולם בסוף בעלי ערך יחסי אם בכלל בעלי ערך. נראה שזו השקפה מאוחרת של תקופת הגאונים. ראה גם איך הביטוי "שתי שולחנות" של הגמרא בברכות בה פתחנו, משנה כאן משמעות, אבל מתחבר עם הביטוי שם: "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים".